

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумун соңгуур дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединин доктаалы

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинин
Дээди Совединин доктаалы болза:
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумун дараазында
составтыг соңгуур:

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун
Даргазы
Николай Викторович Подгорный — Москва хоорай-
нын Ленинград округунан депутат.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун
Даргазынын оралакчылары:
Николай Григорьевич Игнатов — Саратов областын
Ленин округунан депутат;

Демьян Сергеевич Наротченко — Украин ССР-нин
Кривой Рог округунан депутат;

Василий Иванович Козлов — Белорус ССР-нин Слуц-
кий округунан депутат;

Ялгар Садыковна Насриддинова — Узбек ССР-нин
Ленин округунан депутат;

Сабир Билалович Ниязов — Казак ССР-нин Кок-
четай көдө округунан депутат;

Георгий Самсонович Дзюбенко — Грузин ССР-нин
Самтред округунан депутат;

Мамат Абдул олы Исендеров — Азербайжан ССР-
нин Барлин округунан депутат;

Кирилл Федорович Ильяшенко — Молдав ССР-нин Но-
воаненский округунан депутат;

Ян Эдуардович Налберзин — Латви ССР-нин Перво-
майский округунан депутат;

Турабай Нулатов — Кыргыз ССР-нин Жанги-Джол
округунан депутат;

Махмуд Халов — Таджик ССР-нин Пенджикент
округунан депутат;

Нагуш Хачатурович Арутюнян — Армян ССР-нин
Аштарак округунан депутат;

Аннамухамед Ильичев — Туркмен ССР-нин Иолотан
округунан депутат;

Алексей Александрович Мюрисел — Эстон ССР-нин
Хаапсалук округунан депутат.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун
Секретары
Михаил Порфирьевич Георгадзе — Грузин ССР-нин
Гурджаан округунан депутат.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1966 чылдын август 3.

Иштики болгаш даштыкы политиканын кол айтырыгларынын дугайында ССРЭ-нин Чазаанын меделелинин талазы-биле

ССРЭ-нин Дээди Совединин доктаалы

Иштики болгаш даштыкы политиканын кол айтыры-
гларынын дугайында ССРЭ-нин Чазаанын меделелин
ыкнааш. Совет Социалисттик Республикаларнын Эвиле-
линин Дээди Совединин доктаалы болза:

Иштики болгаш даштыкы политиканын талазында
ССРЭ-нин Чазаанын ажил-чорудууларынын оон меде-
лелинде тодараткан кол утланышкынынын түүлдү
леп көөр.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1966 чылдын август 3.

ССРЭ-нин Чырыдышкынынын эвилел-республика министерствозун тургузар дугайында Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинин Хоойлузу

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинин
Дээди Совединин доктаалы болза:

ССРЭ-нин Чырыдышкынынын эвилел-республика
министерствозун тургузар.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1966 чылдын август 3.

ССРЭ-нин Дээди Совединин чедиги чыыжынын бирги сессиязы.
ЧУРУМТА: Бистиң Тыва АССР-ден ССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттары Кремльге сессиянын хуралдары-
нын чалсар үзүндө. Фото Д. ЧЕРНОВТУУ.

ССРЭ-нин Чазаан—ССР Эвилелинин Министрлер Чөвүлелин тургузар дугайында ССРЭ-нин Дээди Совединин доктаалы

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвиле-
линин Дээди Совединин доктаалы болза:
ССР Эвилелинин Чазаан—ССРЭ-нин Министр-
лер Чөвүлелин дараазында составтыг кылдыр
тургузар:

ССР Эвилелинин Министрлер Чөвүлелинин
Даргазы — Алексей Николаевич Косыгин.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын Бирги оралакчысы — Кирилл Трофимович
Мазуров.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын Бирги оралакчысы — Дмитрий Степанович
Полянский.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы, ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-
лелинин материал-техниктик хандыгыга талазы-
биле Күрүне Комитетинин даргазы — Бенямин
Зиманулович Дымшиц.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы — Михаил Тимофеевич Ефремов.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы, ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-
лелинин эртем болгаш техника талазы-биле Кү-
рүне Комитетинин даргазы — Владимир Алексеевич
Кириллин.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы — Михаил Алексеевич Лесоч-
ко.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы — Владимир Николаевич Нови-
нов.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы, ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-
лелинин Тузук чертеринин талазы-биле Күрү-
не Комитетинин даргазы — Игнатий Трофимович
Новиков.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы — Леонид Васильевич Смирнов.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы-
нын оралакчысы — Николай Александрович Ти-
хонцов.

ССРЭ-нин Ужар-чуул үлөтүрүүнү министри —
Петр Васильевич Деметьев.

ССРЭ-нин Автомобиль үлөтүрүүнү министри —
Александр Михайлович Тарасов.

ССРЭ-нин Даштыкы салыг министри — Нико-
лай Семенович Патолочев.

ССРЭ-нин Газ үлөтүрүүнү министри — Алек-
сей Кириллович Кортунов.

ССРЭ-нин Хамааты ужал чуулгуну министри —
Евгений Федорович Логинов.

ССРЭ-нин Чиде болгаш аш-чем үлөтүрүүнү
база амырал приборларына херектээр машина
тузутуу министри — Василий Николаевич Дю-
нин.

ССРЭ-нин Далай флотуну министри — Вик-
тор Георгиевич Банаев.

ССРЭ-нин Камгалаз үлөтүрүүнү министри —
Сергей Алексеевич Зверев.

ССРЭ-нин Нинти машина тузутуу министри —
Сергей Александрович Афанасьев.

ССРЭ-нин прибор, автоматизация болгаш баш-
карылга системаларынын херекселдеринин ми-
нистри — Константин Николаевич Рулев.

ССРЭ-нин Орук харылаалар министри — Борис
Павлович Бешев.

ССРЭ-нин Радио үлөтүрүүнү министри — Ва-
лентин Дмитриевич Калмыков.

ССРЭ-нин Ортумак машина тузутуу минис-
три — Ефим Павлович Славский.

ССРЭ-нин Станок тузутуу болгаш херексел-
дер будурер үлөтүрүүнү министри — Анатолий
Иванович Костоусов.

ССРЭ-нин Тузук, орук болгаш коммунал маши-
на тузутуу министри — Ефим Степанович Не-
востелов.

ССРЭ-нин Судналар тузутуу үлөтүрүүнү
министри — Борис Евстафьевич Бутма.

ССРЭ-нин Трактор болгаш көдө ажил-агый ма-
шина тузутуу министри — Иван Флегонтович
Синицин.

ССРЭ-нин Транспорт тузутуу министри — Е-
вгений Федорович Кожневиков.

ССРЭ-нин Аар, энергетика болгаш транспорт
машина тузутуу министри — Владимир Федо-
рович Жигалин.

ССРЭ-нин Химия болгаш нефть машина тузуту-
уну министри — Константин Иванович Бреев.

ССРЭ-нин Электроника үлөтүрүүнү министри
— Александр Иванович Шокни.

ССРЭ-нин Электротехника үлөтүрүүнү ми-
нистри — Алексей Койсанович Антонов.

ССРЭ-нин Дээди болгаш ортумак тускай өө-
релге министри — Вячеслав Петрович Елютин.

ССРЭ-нин Геология министри — Александр
Васильевич Сидоренко.

ССРЭ-нин Бадык камгалаз министри — Борис
Васильевич Петровский.

ССРЭ-нин Даштыкы херектер министри — Ан-
дрей Андреевич Громыко.

ССРЭ-нин Бузугура министри — Екатерина
Алексеевна Фурсева.

ССРЭ-нин Чинк үлөтүрүүнү министри — Ни-
колай Никифорович Тарасов.

ССРЭ-нин Чинк, целлюлоза-саазын болгаш ыш
болжаарылар кылдыр үлөтүрүүнү министри —
Николай Владимирович Тимофеев.

ССРЭ-нин Меллорация болгаш суг ажил-агый-
нын министри — Евгений Евгеньевич Алиосев-
ский.

ССРЭ-нин Монтаж болгаш тускай тузук ажил-
дарынын министри — Фотий Борисович Якубо-
вский.

ССРЭ-нин Эт болгаш сүт үлөтүрүүнү ми-
нистри — Сергей Федорович Антонов.

ССРЭ-нин Нефть тыяжыкынын үлөтүрүүнү
министри — Валентин Дмитриевич Шакин.

ССРЭ-нин Нефть болжаарылар кылдыр бол-
гаш нефть химиясынын үлөтүрүүнү министри —
Виктор Степанович Федоров.

ССРЭ-нин Камгалаз министри — Родион Яко-
влевич Малиновский.

ССРЭ-нин Аш-чем үлөтүрүүнү министри —
Василий Петрович Зотов.

ССРЭ-нин Тузук материалдарынын үлөтүрүү-
нү министри — Иван Александрович Гришманов.

ССРЭ-нин Балык ажил-агыйнын министри —
Александр Акимович Ишков.

ССРЭ-нин Харылаз министри — Николай
Демьянович Псурево.

ССРЭ-нин Көдө ажил-агый министри — Влади-
мир Владимирович Мацкевич.

ССРЭ-нин Салыг министри — Александр Па-
влович Струев.

ССРЭ-нин Хөмүр аш үлөтүрүүнү министри —
Борис Федорович Братченко.

ССРЭ-нин Саң министри — Василий Федорович
Гарбузов.

ССРЭ-нин Химия үлөтүрүүнү министри — Ле-
онид Аркадьевич Нонстадов.

ССРЭ-нин Фабрик металлургиянын министри
— Петр Федорович Ломанов.

ССРЭ-нин Кара металлургия министри — Иван
Павлович Казанец.

ССРЭ-нин Энергетика болгаш электрофикация
министри — Петр Степанович Непорочиний.

ССРЭ-нин Узусу Контроль Комитетинин дар-
газы — Павел Васильевич Новиков.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Буш-ажыл
болгаш ажил төдөвиринин айтырыгларынын талы-
зы-биле Күрүне Комитетинин даргазы Александр
Петрович Волков.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Профессио-
нал-техниктик өөрлөткенин Күрүне Комитети-
нин даргазы — Александр Александрович Булга-
ков.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Белекел-
дерин Күрүне Комитетинин даргазы—ССРЭ-нин
министри Леонид Романович Корниев.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Үш
ажыл-агыйнын Күрүне Комитетинин даргазы —
Василий Иванович Рубцов.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин даштыкы
экономикалык харылаалар талазы-биле Күрүне Ко-
митетинин даргазы — Семен Андреевич Сначков.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында
Күрүнеин айыл чок чорутуу Комитетинин
даргазы Владимир Ефимович Семичастный.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Бүтү-ави-
лелин «Сельхозтехника» каттыжышкынын
даргазы — Александр Александрович Емевский.

ССРЭ-нин Күрүне Балканынын өрелелин
даргазы—Алексей Андреевич Писанков.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында
Топ статистика өрелелин начальниги—Влади-
мир Николаевич Старовский.

ССРЭ Конституциянын 70 чуулгунга дүшүр
өйлөлдөшкөн республикаларын Министрлер Чө-
вүлелеринин Даргалары, ССРЭ-нин Министрлер
Чөвүлелинин составына өргө-дужаатын аутуар
кырет.

РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы
—Геннадий Иванович Воронцов.

Украин ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Владимир Васильевич Шербицкий.

Белорус ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин
Даргазы—Тихон Яковлевич Ниселов.

Узбек ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Рахманкул Курбанов.

Казак ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Масымхан Бейсбеков.

Грузин ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Гиви Дмитриевич Дзвандзвани.

Азербайжан ССР-нин Министрлер Чөвүлели-
нин Даргазы—Эмвер Назарович Алиханов.

Литва ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Матейс Юозович Шумаускас.

Молдав ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Александр Филиппович Диоридца.

Латви ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы — Виталий Петрович Рубен.

Кыргыз ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин
Даргазы—Болот Мамбетов.

Таджик ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Абдулахаз Нахоров.

Армян ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Бадал Аванкович Мурадян.

Туркмен ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин
Даргазы—Мухамедназар Гапуров.

Эстон ССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Дар-
газы—Вальтер Павлович Ялаусон.

ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1966 чылдын август 3-те.

Америк империализмнин Вьетнамда агрессиязынын күштелгени-биле холбаштыр

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинин
Дээди Совединин Меделели

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвиле-
линин каттап соңгуттурган Дээди Соведин чедиги
чыыжынын бирги сессиязында чыылышаан
америк империализмнин агрессиязында ууур ле-
миселдин талазы-биле акы-дууламашкы Вьетнам
улуска бугу таланын детымчезин көргүзөринге
Совет Эвилелинин белинин 233 миллион совет
улустун өмүрүнүн Дээди Советтин чарла-
нын аутуар басылган тур.

ССРЭ-нин Чазаа совет улустун тура-соруун
күсөтүпшаан, ВДР-нин чазаа-биле дугурушкан
хемчээдере болгаш хевирлерге дүшүр бугу
таланын улук дууламашкы Вьетнам Демократ-
тыг Республикага көргүзүп турарын Дээди Совет
сеткил ханымынын-биле меделеп тур.

Американын Каттыккан Штаттарынын Вьет-
намда кем-буруулаг агрессиязы чаа үе-чадазын-
че кирген. Америк ужал чуул дериин бомбалаш-

кынарга тайбыч чурттагычлары болгаш Ха-
ной база Хайфонун чок кавызын таварышты-
рып, Вьетнам Демократтыг Республиканын дам-
бадарын болгаш платиналарын урегеп турар, ол
араатангы чорук муң-мун тайбыч чурттагыч-
ларыны амы-тымынга кыжанышкынын болду-
рун турар-ыр. Вьетнам айтырынын талазы-би-
ле Женева дугуружуулары америк интервен-
тилер каржызы-биле урелишаан, тайбычтыг
зонога дайын чорудуулары калбартып турар-
лар. Кижилерин хылып өлүреринин эң-не каржы
болгаш дериин методдары (хораннаар газатарын)
америк агрессорлар ажиллап, бүдүн-бүдүн суу-
лары, кварталдарын ууткап, шаажылакчылар
вьетнам патриоттарын калчаалы-биле өлүрүп-
тарылга шөддерин хораннаарында болгаш узу-
каарына хорангы будумелдерин ажиллап турар.

АБШ-тын чагырыкы бөлүктери Каттыккан
Нацпалар Организациязынын Уставын болгаш
делегей эргезинин бүтү-нिति чуулдауунун көр-
гөн норма-чигежтерин дериини-биле урелишаан,
чүтү-лаа херекке алайын, Муруту-чөн Азияга
дайыны калбартырынын өртү-биле чоруп ту-
рар-дыр. Вьетнам дайынынын астуун олор алаче
өскүдүп, Камбоджаны болгаш эске-лаа чурттар-
нын олче кири тырттарын оралдап турарлар.
Ол бугу делегей байдалынын дүшүрүлүүн
шыгыны күштелдирип, бугу улустарын болгаш
куруелерин тайбыга база айыл чок чорутуу-
га шыгыны кыжанышкынын тургузуп турар.
Ол киреинде-ле америк чазаа «тайбыч» дуга-
йында болгаш «тайбыч чугаалажышкынын»
(Эгеин. Уланчымы 2-ти арылда.)

Социалисттик чарыш калбарган

СЭКП-нин XXIII съездинин шийитирлерин амыралга ботталды-
гар дээш «Тыва тузук» трезинин
коллективтеринин аразында калбар-
ган социалисттик чарышка «Кызыл
тузук» өргө-лелин тузуктары ак
көргүзүлгө чедип ал турар.

Тузук өргө-лелин бө чыдын
баштайт чартында чамлык көргү-
зүлгө миндиг: тузук-монтаж
ажылдарынын планын өргө-лө
нуку-биле 109, күш-ажылдын
бузукчулугун 106,9 хууга күсөт-

кен. Күш-ажылдын бузукчулугу
эрткен чыдын бө үзүнгө дөңсөөгө
3 хуу белик болган. Эргө-лелин пий-
ли болгаш ушкү уастоттары (на-
чалкыныктер) эштер Бондаренко бол-
ган. Олар чүтүл чартык чы-
дыл оналдаларын ажыгылаан
авес, харын күш-ажылдын бузукчу-
лугу дика белиткен.

Бо үшпөргө тузукту бригадалар-
да, уастоттарда совет тузукчу-
лугу 106,9 хууга күсөткен.
Хүчүгө күш-ажылдын белетерин

ужуражыр дээш социалисттик
чарыш калбарган. Тузукчулар бот-
тарынын байырларында дараазында
чуулдерин белек кылдыр сөңгө-
лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-
3373 дөңсөөчү метр чуталга шө-
дө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-лө-
чекка, кол насос станциязын болгаш
эске-лаа объектилерин ажиллап
кирип-биле белеткен турар.

Нийе болгаш нийе айдарла ту-
дуг-монтаж ажылдарын челишкы-
нык ботталгыгар сорулга-биле тузук-
чу бригадаларын аразында соци-
алисттик чарыштык тускай меделелер-
ин тургускан. Эң акы көргүзүлгө,
тодарайларга, ийн айнын тузук-
монтаж ажылдарынын планын 115
хуу күсөткен бригадалар бригадалар
аразында шийит чорутуу ышмелдин
бирги черезин болгаш 65 рубль
шаннады тыпсыр, а нийти болгаш
ушкү черлерин ээсөөн бригадаларга
база-ла ол чересин ашмелдерин
болгаш акша шаңнады тыпсыр. Ам
үдө акы көргүзүлгө

БЕДИК ШАҢНАЛ СОРУК КИИРИП ТҮР

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ДҮЖҮДҮ

Чугула ийи кампания капсырлашаан

Улут-Хем районда «Улут-Хем» совхозунун № 2 салыры август 3-те тараа ажаап алышыкчыныкты организа-
циясыг эгелеп кирген. Бу хүннере
Хайыракан арт кырында 1200 гектар
как тараа ден дески бышкан. Механи-
заторлар Тумат Кара-оол, Седип
Анап-оол болгон Виктор Шабаев
3 комбайн-биле дорт кестирип, баш-
тайгы хүн 40 гектарны ажаап, би-
реэниден-не 6 центер дүжүттү ала-
ган.

Ажаап алышыкчыныкты ийги хүнүн-
де түс шөлө 2 комбайн неместир
кирген. Ажаап алышыкчына механи-
заторларын шүлүргү белеккенгени-
ден техника баштайгы шөөлөдөн тү-
рушкун чок, эки өрткөн.

Совхозтун күлө бо шөлүдө эвес,
Ийн-Тал адаа, Арыг-Багында тары-
газын чүс-чүс гектар чингетараа,
сулазын үнүжү эки, дески бышкан
келген.

Бу хүннере тараа дээр демисе-
жиб турарларын турала Бай-Дага
четир санын орун-деж, аш-чөм
чедиринген. Мына турттар бактын
болгон болгон бактын, кызыл
бүзүгүн септеп, чугайлаан. Мында-
зында дег организацыя ажалларын
Арыг-Багы салырыны Баян-Кол тур-
лаанда 60 ажим орунугт кылдыр бе-
леткен.

Кес-Мыраа кесе Сөвдинде клуб
эргелекчи Андрей Чувалун-оолдун
уудурулган-биле мына бот-тынын-
гыр уран чүдү бөлүмүнүн эш иш-
ликтерин 6 кизи бай программа-

лыг концерт-биле салбырын суге-
чирин чыгыс уаа эвес ажаллар
Бу хүннере олар концерт көрүлери-
биле тараажыларже айтанышканнар
Совхозта комсомол комитетинин
секретары Валерий Дондувай Бай-
Даг турлаанын тараажыларынга
кескү агитациянын көрүлүгү мате-
риалдары, агиттүдүстү үндүрүш
бээр-биле тускай бөлүктү тургус-
кан айтанышкан. Тараажылар
ажылдан хөстүг, дынганар шакта-
рында номчаан турган дээр чеге
чөгөзгөн болгон кезде ажал-агыл
темазын чыгыткан аяны-бүрү ном-
нарын библиотекажыгамын база
чедирлер.

Совхозтун бо салыры (эргелекчи-
зи С. Ревнюк) 1000 тонна суге
белектер алып деп бердинген пла-
нын тараа кезилдизинге киргени ая-
нышкыныктын хүн карыштыр жоопу-
нун улут кампанияны акыллаштыр-
байн шүлүргү ажаллаан. Малга чет-
чир санын хоолдуг ностан сугенин
белектер-даа бо ажалдын тем-
пизин кошкатпай пландан ажим
суге белектелип уламчылап турар.

1966 чылдын бирги чартында
мал ажалын продукттарын булу-
дери алекендер дээр Чөө-Сибирь
зонынын талазы-биле калбаткан
социалист чарыкка Тыва АССР
тиндиктер болгон РСФСР-нин Ки-
нотер Чуваленин шилчирин Кы-
зыл тууган чаалап алышкан ажа
шанжалды алганы совхозтун ажал-
ишчилерин улам сорук кириген.

1966 чылдын бирги чартында
мал ажалын продукттарын булу-
дери алекендер дээр Чөө-Сибирь
зонынын талазы-биле калбаткан
социалист чарыкка Тыва АССР
тиндиктер болгон РСФСР-нин Ки-
нотер Чуваленин шилчирин Кы-
зыл тууган чаалап алышкан ажа
шанжалды алганы совхозтун ажал-
ишчилерин улам сорук кириген.

Хонукта 1 кг немелде дензи дээр

Чаа беш чылдын баштайгы чылы-
нын бирги чартында мал ажалы-
нын продукттарын күнүгө дүжар
талазы-биле Россия Федерацияны
нын республикаларынын, облас-
тарынын, крайларынын социали-
ст чарыкка бистин республи-
канын малчыныры изепкейлиг ки-
жи, Чөө-Сибирь зоналынын аялы-
биле бирги черин алашкан, тилекчи
болганнар. Бу улут күш-ажыкты
чедиринген Тыванын малчыныры
өөртүп, чаа беш чылдын баштайгы
чылынын планын чедиринген
күсөдиринге хей-агт кирип турар.

Барын-Хемчик районун «Бар-
лык» совхозтун Бижиктиг-Хал са-
бырынын малчыныры чыгыс, ишек,
хой малдарын шүлү 18 колданыр
Чаа-Адыр, Берт-Ой, Ак-Хем, Кы-
зыл-Эрик, Халыктыг, Бай-Кат деп
тайга олардарында семирти кадарып,
мал бүрүздөн хонукта 750 грам-

дан 1 кг чедир немелде дензин ап
туралар. Малчынар Монгуш Ага-
на, Сарылар Шөмбүт, Монгуш Угу-
ла, Лотка Комбу, Монгуш Кенден,
Монгуш Чүлүм олар немелде дензи
алыр талазы-биле онза шүлүгү
ажылдап туралар.

Өн-базын чекер бурган, терен
өб-сиген шыпкан тайганын дегем
одаларында аар-аар козан малдар
чатып оттап чорда, бистин колхоз,
совхозтарынын бай-шылааны
күстүп, кижини өөртүп келди-дир.
Күстү тыныжы чоокшупа, ыла-
лаа-даа болза, серини хүнөр болуп
турар апарган, ыччанган малдарын
одалга чөртүрү көвүлөп, оларын
күш-дегемли өөртүрүп, Малчынар
чүлө малдарын одаладып кадарып
турар эвес, келди кышка мал чегин
база белектер туралар.

Д. МОНГУШ.

Москва четкен кадарчы

1940 чылда Улут-Хем районун
Эйлиг-Хем сумуунда Кара-Булуң
деп черге он өргөдөгү тургустунан
баштайгы МЧАЗ организацыяны
айаа баштай кирген араттары
нык бээрээ Кыргыс Чодал-оол
турган. Ол-за чылдын малча Чол-
дак-оол МЧАЗ-ини иштетирген
нык кадарчы өгөдөгү. Он ө-
бүлөзүнүн малчын ажалдыралы
чавар өгөдөгү. Ам ол ө-бүлөзүнүн
ажыкчы стажы 26 чыл ажим турар.
Ол чылдар ийгиликтин малынын баш
санын өстүрөп, он продукттарын
бедир дээр шүлүгү күш-ажык-
тын улам болгон.

Кыргыс Борохөөвчинин ө-бү-
лөзү 1948 чылда бир колдан хойну
хүлөп алаш, он бээр өрткөн чыл-
дарга төрүрү чү хойга оааштыр
35 хураанын менди ап, хой бүр-
үлүн 2,5 кг дүктү кыргын ап кел-
ген.

Оон кыш күш-ажыкты чедирши-
нерин колхоз баштар чери белин-
биле үнөлөп, шаңдаларын тыпыс
келген, а бо чылдын ону «Күш-ажык-
ты»

чы эрес-маалдыг чорук дээр» деп
медаль-биле шаңдал. СССР-нин
Улут ажал-агылдыг чедирши-
нерин Москвада дегелеткенге ол
база чоран.

Кыргыс Борохөөвчинин чүгас эки
ажык-ишч эвес база ишпектейлиг
хой-иптич, хой уругларын алаан.
Ол район Советтин депутаты, ко-
мунист. Анык хойжыларга болупун
байлак арга-дуржагымын билди-
рин-биле чугалап берип, оларын
нык ажалыга өөрдөп келген.
Кыргыс Борохөөвчинин уруглары
Кара-оол, Мандал, Кара-кыс, Багай-
оол олар чүлү дээр өөрдөп
чедирин доошкан, ам башкылар
болганнар.

Кыргыс Борохөөвчинин ө-бү-
лөзү Совет Тыванын малчыныры
нын чедиршинеринге колхоз үлү-
гүзүн кирип келген хоочун мал-
чы ө-бүлөзүнүн бээрээ, ыччан-
ган адаа чүлө районун эвес, база
республиканын малчыныры чор-
гаарлап туралар.

М. СААДЫ.

Анык хойжунун чедиршикини

Хомушкун бичиланден тура-ла жа-
ла кончуг мыак, ада-нешиг ча-
гымын дымкаар турган. Ада-нешиг
ажылына ол дуалалык өзүп кел-
ген, шериг алышыкчы барып, ону
шандал-макталдыг эрттирген, те-
рөөн колхозу Бай-Тайганын «Кара-
Хөл» деп келген.

Хомушкун колхозтун чер, анынмы
ажылында үш чыл ажим ажаллап,
адалык сүзөп дүжар хой хүл-
дөп алып деп шитиринген алган,
колхоз баштар черинге дилет кири-
ген. Анык оолдун диле хандыр-

тыган. Хомушкун Ортаал хойжу бо-
лу берген.

Бу чылдын кыжынында колхоз-
тун дилежээринге хар улут, мал че-
мин чедиршиги тура-даа. Хомушкун
колхозун хур кыш ажимар, төрүр
чүс хойга оааштыр 91 хураанын
менди ап, хой бүрүздөн 2,2 кг
дүктү кыргын алган.

Амгы үдө анык хойжу ө-бүлө
келди кышка мал чегинге 10 тонна
сугенин боттарынын күжү-биле бе-
леткен алган.

Х. ДОЯНУН.

ЧҮС ИНЕКТЕН ЧҮС БЫЗАА

Малын баш санын өстүрер, ону
продукту-
лун бедирин мал эки уксалыг бүдүрүчү-
лөрдүн үрөи-биле өй-шаанда тарып бооздары
болуп, ол чорук кызыраакчыныктын бооздары
деэри кыгма-даа билдинген. Иччала-даа бистин
ажыл-агылдыгынын чамлык уудуручулары
болгон тускай эртемчилер мону билди-даа бо-
ла. херек кырында бо ажалды өлүгү организа-
ция чорутпай, чыл бүрдө төрүр малдан ада-
чогутур чаш төлдү ыракта чедир албайн, он-би-
ле мал өстүреринин планын күсөтпейн турар.

Өтүр районун «Торгалыг» колхозтун кол
зоотехниги ш М. Лайлаа колхозта чеже буга ба-
рып, кайла турарын белин билбес оларар. Би-
Хем районун калээ ажал-агыл бүдүрүлге эргеле-
линин кол зоотехниги эш Приходко району
бүдүрүчү бугаларын ийни санын белин бил-
бес бооп турар. Ийниг инектер чүнү көрүтүп
турары диле, бистин чамлык тускай эртемчиле-
ринин талазында боттарынын кол ажалы
болуп тарып бооздалыгы ийни чергенин ай-
тыры кылдыр көрүп турары ол-дур.

Мал тарып бооздыр кижилерин белектер,
оларын ажалын кичтөйгөй алып болаш ма-
териалын соотургалын бедир талазы-биле
ажыл чоруттуулайн турар. Тарыкчалар дээр
шынында мал ажалын тускай эртемчилери-
лар, Оларын дугайында кичтөйгөй салбы-
шан, оларын харыскалыгы бедир, ажалын
түндөзгө холбаштыр телевири көр
болза чогут.

Инекти кызыраар чорун уауткан, баш са-
нында бызаа ап болурун чигөөн Би-Хем рай-
онда «Кызыл тарачын» колхоз көрүтүп турар.
Ол колхозтун Туран сүт-бараан фермазы 1964
чылда 100 инекке оааштыр 99, 1965 чылда 95
бызаа алган, 1966 чылда чамлык ийнектен ине-
ктерин бызаалары мында кирбей барган, бир

эвес оларын катая саваар болза, 100 инектен
100 бызааны алган ол болур. А 1966 чылда
100 инектен 100 бызааны ап болурун бары-
лаады бар.

Бо ферма чаш тал алып талазы-биле безик
көртүлүгү турда, эске фермалар 100 инектен
чүлө 60—70 болгон он-заа эвес бызааны ап,
лөй тонна эгити, сүтү чедир албайн турар.

Туран фермазында тарып бооздалыгыны
техника Анна Петровна Доможикова 1956 чылдан
бээр мал тарып келген, а бо фермага 1960 чыл-
дан бээр ажаллаан. 100 инекке оааштыр
99—100 бызааны канчал чедип ап турарын
Анна Петровна болгон ферма эргелекчи Дмитрий
Спирidonович Доронин оларын чугалап
турары кончуг солун.

Улут болгон хунажын инектерин хуусаанын
эргитерин, өй-шаанда тарымыр чугула. Инекти
хөөн кирген үрөин черде эргитерин болбас. Тарык-
чы кижин ишек бүртүрүп хүн бүр хайгарала
алган турар. Инекти төрөөн соонда эки чегерер,
кажаанын таарымчалыг кылдыр тургузар болза,
эдержилеге ол кажан кирип болуру билдинген
апар. Хей чылдарга ажаллап келгенин дур-
жулгады ону эилерес апар.

Эки азырал, ажаала-биле хандырган күштүг
инектер төрөөн соонда 18—20 хонданга эер-
дилеге кирер. 1964 болгон 1965 чылдарда
инектерин чогуту өйүндө тараанында оларга
кызыраакчы болгон, харын 12 инек ийнектен.
Инек малга ийнектөр чорук кончуг ховар тава-
рыла болуп. Иччанган бо фермага ийнектин
чыл санында бооп турары база улут чедиринги
болгон солун айтыры болуп.

Эки ажаала, чегерилеге турган инекти те-
рөөн соонда ай ажа бергенде тарып бооздалыга
киригер, кызыраакчы болу бээр деп, Анна
Петровна чугалады.

Январь—февральда оолдун инектерин 20
хонун чорда, тарыла чоругура, ноябрь—де-
кабрыла төртүрүр. Бо хуусааа тарып турган
«Русская», «Ярославская» деп шолалыг инектер
беш чылдын тургузунда 6—6 бызааларын бер-
ген.

Тараан соонда инекти эки чегерер болза, ону
үрөи эки боттары болгон калык, шыгырак бы-
заа он алынар. Кышкы үдө инекти кажаа даш-
тыкче үндүрүп агаарлап турары чугула. Инек
таруутерге үргүлү кажаага тургузуп бербейн,
уй хонганда кажаа агаарлап үндүрер, эки
сугулар болза, ол ажержилеге өй-шаанда кирер
апар.

Кышкы үдө инек кажаанын ийни өл-шын,
бусталып турар болза, тараан инектерин төлүгү
болурунга хоралыг болуп. Мону черде болза
чогутур деп, эш Доможикова сугелеп турар. Боос
инектерин чогуту өйүндө, соодурбайн, төртүр
чоокшугагыже чедир саап турар бээр болза, те-
рөөн соонда ажержилеге кирерн база уаап туруп
бээр. Мону база боолар уаутур.

Бистин республиканын чамлык ажал-агыл-
дында бо чылдын төртүр 100 инекке оааштыр
30—40 хире бызаа алган черлер бар. Бу дээрге
уаут колорал-дыр. Ийниг байдал ажал-агыл-
дынын үдүрүчүлөрүн-даа, тускай эртемчиле-
ринин-даа дүрүлгөй турар. Малдын кызыраар
чорун чүдөн болгоннын чылдагынын тип,
ажа харыскалыгы кижилерин анаа эргитерип
турар болза, байдал эскерип апар. Туран фер-
мазын ажал, инек бүрүздөн бызаа алдырын
чедип ап шыдаас-даа болза, бызаа алдырын
хуузу черде дыка көвүдөп болза чогут.

С. БИМБИН,

зоотехник-селекционер.

Чонга төлөптег бараан болур

Июльдун сөөлүгү суббота, кежэ
6 шак чөпөөлөтө даштагылыгына
Гастелло аттыг пармынын ностан
театрында салыг ажалдакчылар
болгон салып алышкылар бөлүк-бө-
лүк-биле кезип келген. Театрын ха-
лаларында өй-базын бүдүртүп, агыл-
агыл ширтер-биле бичигтинген ая-
лыг чедиршикчиныктын чыгыс өс-
теринг илакаттары: тозаргайлаага
«Совет эргелекчилер кооперация-
нын ымыркаштары» — деп дем-
ке-биле шаптанганар Тамара Дол-
гара, Арагач Донгакка, Александр
Дукинага болгон Эвдоким Сивкова-
га ийи байыр! Эки эки ажалды ма-
гана эргелекчи Бай-Тайга райпо-
нунда Сержи — Иогитке байыр! — дээр
он-заа эске мындыг ажалыг база
бедик көрүлүлөрин илереткен пла-
каттар хананын кескү черлеринде
астыган. Совет салыг ажалдакчы-
нын хүнүн демдегээр үе республи-
канын малчынар наалым-биле
капсырлашканында бо хүнө со-
гаарлатканын турган.

СЭБК Кызыл хоорай комитетинин
бирги секретары эш П. Киселев ба-
йырт туралы ажалык. Тыва
АССР-нин салыг министри эш В. Сат
хуралда илеткеп кылган, салыг ажал-
дакчынын хүнүн бистин чүрү-
вуска бо чылдын бир-де дугаар дем-
дегөө турарын оаалап чугалаан.
Ностан болгон чак салыг шүлүгү-
нда ажалдап турарларын күш-ажы-

лын онза бедир-биле үнөлөп турар.
СЭБК-нин Дээди Советинин Прези-
диуму чедип чыл планынын күсөдө-
лөзүнүн түндөзгө күнүгө салымын
нык болгон ийниг чегерилегин
чыл талазы-биле чедип алган че-
дишкенин дээр 8141 салыг ажал-
дакчыларын шаңдаан дугайында
бүртүк медияны бо чылдын июль 14-
те радио бүтү чуртка чарлапкан.
Шаңдатканынын арамында бистин
республикада салыгын муракчы
ажылдакчылары Лилия Чоолу, Вален-
тина Сегирева ийниг чегерилеге
черинин ажалдакчылары, Свет-
лана Салчак, Сат Чигжит, Клавдия
Мартинова болгон он-заа эскерип
илеткечи уаут чоругал-биле адаан.

Күрүнө болгон кооператив салыг
амыралын негелдизинден ажаа
чылып каап турарын партиянын
XXIII съездинде демдегээр. Мын-
чанган съездинин шитирлеринде
салыгын күзүтүлгүн бедирин,
он ажалын чогуту негелдизинге
тургузар салыг ажалдакчылары-
нын боттарындан, оларын органи-
зацыя ажал ийнеден кол хамаар-
гыны айткан.

Салыг шүлүгүнүн талазы-биле
беш чыл планы таарымчалыг аяла-
дан деп болур. Эрткен чартык чүлө-
да бараан саарылазынын планын,
ийни туртталы-биле бир дөмөй.
Республика ажим күсөткен.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин

Президиумунун даргазы эш Б. До-
лчанка Салыгын болгон ийниг
чегерилеге чедирин ажалдакчы
дакчыны деп хүндүлүг атты 11 ки-
дегге тыныскалыгы дугайында
грамматиканын шаңдатканына ты-
ныскаан. Дараазында республиканын
Дээди Советинин Президиумунун
Хүндүлө бижин-биле шаңдаткан 18
кизи шаңдаларын уаа-дараа а-
жылдааннар.

Түндөзгө Тыва АССР-нин Дээди
Советинин Президиумунун даргазы
эш Б. Долчанка шаңдатканына
болгон салыг шүлүгүнүн бүтү ажал-
дакчыларына ийи байыр чедирип,
делегетей чүве чугалаан.

Уралдын киржикчилерин респу-
бликада салыг баа ийниг чеге-
ригилегин бүтү ажалдакчыларына
Кыргыларын хүлөп алган. Кыргы-
ларга чугалап турары болза, пар-
тиянын XXIII съездинин шитирин
боттарындан дээр демдегээр бис-
тин республиканын күнүгө болгон
кооператив салымын ажалдакчы-
лары бүтү улустун олурунда сорук
киржикчилерин тургузар туралар. То-
дугайлаага чылдын баштайгы чарты-
нында бараан саарылазынын пла-
нын 100,7 хуу түсүгөн азы эр-
теп чылдын ол үзгине дээрлээр
чурткыч чонга 3875 мун рубль-
дык бараанын артыкка саткан.

Улут ажал-агылдыг беш чыл
планында көрүлгөдөн дугаар алыр-
га Тыва ийниг чегерилеге чер-

леринин саарылазы 28 хуу эер, а
хүндүлө 69,5 хуу хей продукция
нык бүдүрүп үндүрер. Бо бүтүнү кү-
сөдирин улут болгон харыскалыгы
сорулга деп кылгырыла айткан.
Иччанган ажалдакчан чүнү кылза
нек, хамыктын мурунда херекте-
лериин негелдизин ханым-биле
өөрөин көөр, салыгын эки шынар-
дыг, бай ассортименттиг барааннар-
биле хандылар. 1966 чылдын кар-
тофель, ностан хулап алыр дээр
белектелип августта баштайгы он
хонунда доозар.

Чүлө бараан саарылазын эвес
ийниг чегерилеге черлеринин
ажылы экижон турарын кылгыры-
ла база чугулап айткан.

Амгы үдө 8 чыл болгон ортук
школаар доозуп турар уругларын,
оолдарын профтехучилищелерге,
курстарга, тускай бригада хевирин
өөрдөгилегинге өөрөин алган, по-
варлар, салыкчылар, кассирлер,
офицантылар болуп ажалдап, ре-
спубликанын ажалык чонуга ба-
раан болурунче кылгырган.

Бистин Төрөн чүртүгүс Октяб-
рын социалист Улут революция-
зынын 50 чылдыкче күткүжү бар чо-
рутур Ол улут байырагда телептиг
уугаржы сорулга-биле социали-
стик чарыкта түс-тис коллективтер-
ден ажалыг агыл-агыл салыкчылар,
поварларга чедир киришкен турарын
хуралын киржикчилер демдегээр
туралар.

С. ТА-ООЛ.

БИСТИН СААНЧЫЛАРЫВЫС

МАРИЯ УГБАЙ

Улут-Хемд херэженир ху-
ралына келген төлөзлөрин-даа,
Наадымга келгенерин-даа ара-
зынга, шак бо шала чыккан, ык-
дазында шимчентир напшагай
сүргей угбайын чаа байырлалдар
хүндөм бо-ла көрүп болур тур-
ган.

Улут-Хем Торгалынын чурт-
танчылары барын шүлүт ону
«Мария угбай» дигип, хүндүлө-
адаарлар. А бодунуң кады ажал-
лап турар саанчы өөрү болот
шүлүт-ла ол ийи сөсө «бистин»
деп сөстү немеп алыр.

Июль 24. Ол хүн бистин теле-
студиясы Наадымнын киржик-
чилерин чаалап алган, кежэ те-
лекерүкчүлөр-биле таныштырар
деп турган. Орта чалаттырганнар-
нын аразында Улут-Хем районун
«Күш-ажылдыг хостуу» колхозу-
нун хоочун муракчы саанчыла-
рын бээрээ Мария Нөк-оолова
Балдан база бар. Нарактарын
херэ көрүпкөн, дердиксеп шы-
гый берген бажынын докпак
дүктөрүн чылбыты дугула алган
угбай телеэкранга чугалап
үнүп келген.

— Баштай, силер бүгүдөгө
бистин колхозтун саанчылары—
эш-өөрүмүнүн мурундан Наады-
мыныс таваарыштыр изиг байыр
чедирей! — деп, хоочун саанчы
чугалап эгелээн.

Мария угбай ам төрөз колхоз-
тунда он чыл ажим саанчылап
турарын, чаа беш чылдын баш-
тайгы чылында ийи бүрүздөн-

не муң сөс чүс литр сүтү саап
алдырын бо эрткен Наадымнын
индиринден аазанын, чартын
чылдын түндөзгө белин он са-
ны 1330 чедирин алганын теле-
көрүкчүлөргө хөереп берген.

Оон ыңай бодунуң найырдалыг
коллективинин дугайын, оларын
ажыл-херекчи чедиршикчиинерин,
Наадымга болгон херэженин,
Бүгү-тыва хуралынга кайы
хире солун чүдүлери кирип,
найыскалыг херэжениненин
өртөктиг белектеринин болгон
республиканын кааа ажал-агыл
министертөөнүн ону шаңдаан
үкелгил белезини дугайын чуга-

лап берген.
Мария Нөк-оолова Балдан
ышкан, херэжениненин Бүгү-
тыва хуралынга база республика
Наадымнын киржикчилери ан-
гы хүннөрдө боттарынын тус-
ту коллективтеринге элп чана
бергилээш, ол байырлалдарын
хөгүлү салдарындан улам сорук
кирген ажалдап туралар. Че-
дишкенин болунар, эштер!
ЧУРУНТА: М. Н. Балдан (сала-
гай талаа) Кызылдың телесту-
диясында аалап келген өөрү-
биле.

Сөз болгон фотоз
О. НАМЧЫЛАНТЫ.

Көргүзүү улам бедир

Монгуш Адын-кыс
чедип классты доошкан,
фермага ажалдап кирип
алган. Эрткен ол зан
халазында-ла туруп кел-
ген, ажалдап чогутуру-
биле белектерин берген.
Даш-шымардын аялы
өтү чаштап келген: